

Pred mano tisočglava množica, pod nogami gučajoče se deske, izposojena salonska suknja več kot odveč.

Izgovorim. Občinstvo ploska. Uredniki mi čestitajo in prosijo rokopisa.

Jaz sem pa sedel pod kostanj in si naročil vina. Zakaj ustnice so mi bile suhe, da so me pekle. V oči so mi stopale solze od sramote.

»Lažal sem vam, ljudje, lažal, in zato me hvalite. Ne maram honorarja za laž.«

In na vroče študentovsko srce sem pritiskal prepovedano dramo, ki sem jo vzljubil šele tedaj, ko je bila preganjana. Toda tisto uro sem se napil omamnega strupa in kljubovalnost je dozorela v meni ter sem se napolnil iskat bisera, o katerem je govoril urednik.

Plah in boječ sem se pomešal med one, ki so hodili visoko nad menoj. Gledal in spoštoval sem jih, kot prvošolec gleda maturanta. A danes? Skoro nikogar več ni. Sredi pota so utihnil ne-

kateri, drugi so se sprli s svetom in odšli v večnost.

A jaz še brodim in blodim. V srcu doni odmev pravljice o biseru. Iščem ga. In desetkrat in stokrat se mi je zazdelo: Tukaj je, našel sem ga! In ko ga izkopljem, je komaj ponarejen dragulj.

In vselej takrat me objame čudovita žalost. In vselej takrat se oglasi s smehljajem razum: Vrni se, ne hodi dalje! Ne najdeš ga. In vselej takrat mi odgovarja spomin: Poglej tisoče najlepših ur svoje mladosti, ki si jih prehodil na tej poti, poglej razrito svojo dušo! Nikar nazaj!

In ko primem za pero, se spomnim ur, ko je vrelo na bele pole, ko ni bilo ne strahu, ne sodbe, ko so bile besede rože, ko so bili stavki girlande. In danes je vse to suho in se bojim rož in se plašim girland in bi dal vse to za eno samo živo srčno kapljo, ki bi se strčila v školjki v biser in bi se razveselil samega sebe:

»Blagor, ki si našel biser.«

DR. FR. DETELA: SPOMINSKA PLOŠČA.

I.

Ali si zadremal? Govori vendar!« se je sklonil visokošolec Ivan, t. č. predsednik dijaškega kluba Naprej in t. č. na počitnicah v domovini, k prijatelju Janku, učitelju v njegovi rojstni vasi, na Mlaki, ki je ležal pod košato bukvijski znak, obraz pokrit s širokim slamnikom, in tako leno pritrjeval Ivanovemu modrovanju, da je budil opravičen sum, da ne dohaja s svojimi mislimi prijateljevih besed.

Bilo je pa tudi tako vroče popoldne, tako tiho in enakomerno je pripekalo solnce, da je dremala vsa narava. Listje je čepelo mirno po drevju, cvetke so povešale trudne glavice, čebele so se obirale po vresju, in murini so počivali po svojih luknjah. Ivan pa je občudoval krasoto svoje domovine, ki je osem mesecev ni bil videl, snoval načrte za njeno blaginjo in njen napredek in se jezil na Janka, ki je kazal tako malo zmisla za njegove namere. Takšni so ljudje, ki uživajo dan na dan dobrote domačega kraja! Komaj je bil prilezel prijatelj z njim na zeleni holmec nad Mlako, je legel v senco in zadremal. Izgovarjal se je, da ima že štiri šolske ure za seboj in da je ves čas z veliko težavo dramil zaspano mladino; potem je umolknil in prepustil Ivanu uživanje narave.

»Oh, nehvaležni ljudje,« je vzdihnil Ivan, »obdani od krasote živite tukaj; a ne čutite, ne vi-

dite, ne slišite je nič. Tujina nas uči ljubezni do domače grude. Že zaradi tega bi se skoraj priporočalo, da gredo ljudje po svetu.«

»Ti govoriš kakor plačan agent kakšne ameriške družbe,« je momljal Janko in se napol obrnil.

»In to zdravo, krepko ljudstvo, ta krasna dekleta! Ali si ti res tak trdokožec ali tako blaziran, da se ti ni še vnelo srce?«

»In kako se mi je vnelo!« je zazelal Janko. »Prisadilo bi se mi bilo kmalu. Toda kaj mi to pomaža?«

»Mlakarjeva Franca, Lomastova Marička, kje dobiš lepših deklet? In ti si brhek fant; katero bi hotel, bi dobil.«

»Vem, in še drugih deset.«

»In če si res že izgubil vse mladostne vzore in si ne moreš misliti ljubezni brez mamona: vsakatera izmed teh dveh ima denar.«

»To se pravi: Mlakar ga ima in Lomast ga ima, in če bo dal Lomast svojo hčerko kakšnemu kmetu, bo štel dote štiri ali pet tisoč kron, in še kakšno kravo dobi zet po vrhu; če pa zasnobim jaz Maričko, bo obljubil ljubeznivi tast dote sto goldinarjev; iztožil jih bom pa po poroki morebiti petdeset, češ, saj ne potrebujem, ker imam plačo.«

»Hudo sodiš svoje rojake. Ampak če zahtevaš ti kar največjo doto, Lomast pa gleda, da bi izplačal manj ko mogoče, ali si nista oba podobna?«

»Ker oba barantava, misliš. To je naša navada.«

»Toda z najsvetejšimi čuvstvi, Janko!«

»No, najsvetejša čuvstva pa dote vendarle niso. Ali se ti pa ne zdi, da ljudje še za nebesa barantajo, da preudarjajo, kako bi najceneje, z najmanjšim trdom gori prišli? Lansko zimo sem naročil pri nekem kmetu seženj drv. Skladal mi jih je tako lepo, da sem lahko vteknil roko vmes, kjer sem hotel, in še jih je zmanjkalo za eno četrtino. Obilna mera res ni, mi je dejal mož; bom pa molil za Vas.«

»Oh, kako si ti krivičen!«

»Ali pa ti. Človeške razmere so podobne kulisam v gledališču: oddaleč se lepo vidi; ob blizu jih ne smeš gledati. Meni se zdi, Ivan, da se pripravljaj ti za kakšno kandidaturo. Potem so seveda volilci polni vseh vrlin.«

»O, jaz vidim napake; a vidim tudi vrline. Da so naši ljudje duševno, bi rekel, nekako zaspáni, to vem. Kakor stroji hodijo na delo in z dela. Žalosti se ne vdajajo, a tudi veselja ne poznajo.«

»Filozofi. Kaj hočeš!«

»Jaz bi jih rad prebudil k samozavesti, predramil.«

»Oh, pusti jih! Filozof je vedno srečen in najsrečnejši, kadar spi. Pusti jih spati! Vsak, ki se ni še naspal, je hud, če ga dramiš. — Ti, kaj mi je prišlo na misel! Morda izvira drama iz dramiti, tako da je ljudje po pravici ne marajo.«

»Drama se pravi vendar dejanje.«

»No, vidiš. Te ga se ljudje tudi boje. In kako jih misliš ti dramiti?«

»Ali vidiš tu pod nama selo Hrastje?«

»Poznam, in ni vredno, da bi se sklonil. Enajst številčk šteje vas, in petnajst otrok hodi k meni v šolo, bodoči učenjaki.«

»Če dobe dobrega učitelja. Toda pustiva šale! Ali veš, kdo se je rodil pod Škorčevo streho v Hrastju?«

»Škorec za Škorcem.«

»Ali veš ti, kdo je bil Vrban Škorec?«

»Ne, in me tudi ne zanima.«

»Tako je. Za domače se ne brigamo, po tujem hlepimo. Vrban Škorec je bil slovenski pisatelj.«

»Kaj vraga! In ti veš, kaj je spisal?«

»Škorec je slovenil.«

»Po ovinkih, skoz nemščino. Tujski promet na literarnem polju. Tod hodijo k nam Rusi, Francozi, Angleži.«

»Poslovenil je po izvirniku dve Kristof Šmidovi pripovedki.«

»Tako seveda, da se bere prevod lepše od izvirnika in ga naši učenci laže razumevajo. Ali se ni tako glasila ocena teh prevodov?«

»Umril je pred petnajstimi leti.«

»In zakaj ne bi počival zdaj v miru?«

»Ali bi ne bilo umestno, da se vzida v njegovo rojstno hišo spominska plošča?«

»In ti hočeš nastopiti z imenitnim govorom. Prav. Jaz bom pa zbral njegova pisma in jih ponudil kakšnemu znanstvenemu zavodu. Na stežaj se jim bodo odprli vsi predali, in zame bo to prijetno literarno delo. Človek se proslavi, in trud se izplača. Tebi je samo za slavo?«

»Oh, kaj slava, kaj jaz! Meni je za rojake; te bi rad navdušil, tem vdehnil moški ponos.«

»Saj ga imajo. Le poslušaj, kako baha, kdor ima petdeset goldinarjev več ko sosed! Ali ni nosil Muren ponoči žito iz kašče nazaj na skedenj, da ga je še enkrat meril in tolikanj več namlatil?«

»Jaz bi jih pozval na skupno delo za splošno blaginjo.«

»Ti, nikar! Vsak zase delajo prav dobro, puščajo drug drugega pri miru in se imajo, kakršne so dandanes letine, še precej radi. In če sešteješ ti te postavke, imaš splošno blaginjo skupaj. Kakor hitro jih pa združiš, se bodo razprli, ker se bo zbudila nevoščljivost. O splošni blaginji, to se samo tako govori. Ali misliš ti res kandidirati?«

»Ti me nočeš umeti. Jaz govorim o kulturi, o razvoju duševnih sil. Kolikor človek zna, toliko velja.«

»To neresnico učim jaz v šoli; a zdi se mi, da mi je še otroci ne verjamejo. Povej mi rajši kaj o pisatelju Vrbanu Škorcu!«

»Navadno življenje slovenskega pisatelja. Umril je v Kranju kot oficial, šele petinpetdeset let star.«

»In dve pripovedki Kristofa Šmida je poslovenil?«

»Da, dve.«

»Koliko bi bil torej še storil, če bi ga nemila usoda ne bila pobrala v cvetu let! Slovenec res nima sreče. Najbrž bi bil poslovenil še eno.«

»Brez dvoma. Rojakov dolžnost pa je, da se ga spominjajo. Jaz nameravam sklicati delaven odbor in poslati novinam navdušen poziv s prošnjo za prispevke; potem naročimo spominsko ploščo, in v poldrugem mesecu se lahko izvrši slavnost. — Kakšen bo spored? Kakor povsod: zvonjenje, streljanje, govori, petje, narodne noše in kosilo.«

»In koga misliš pritegniti v odbor?«

»Najprej tebe, ki boš vodil petje, potem gospodarja Škorca, ki je pisatelju nečak in ker se bo v njegovo hišo vzdala plošča, in iz Hrastja še Rjavkarja, ki je najimovitejši posestnik in ima najlepšo hišo; z Mlake pa župnika, župana Lomasta in krčmarja Mlakarja, da nam bo streljal.«

»Ti, Lomasta pusti pri miru! To ti je težak človek, časi priliznjen kakor lačen maček, drugič robot in na kveder.«

»Ne gre; Lomast je župan, in ljudje se ga boje.«

»Ker jih tožari zaradi razžaljenja časti in dere z osmimi, desetimi procenti. Koliko škode je že storil ta človek!«

»Torej ga moramo pridobiti, da je nam ne stori.«

»Politični razlogi torej.«

»Kdor hoče doseči namen, mora rabiti pomočke.«

»Je rekel tat, ki je lezel skoz okno; si je mislil trgovec, ki se je pripravljaj z dobičkom na kant, in si tolaži vest marsikak prošnjik, ko črni navzgor svoje konkurente. Ali je res Vrban Škorec vreden, da si nalagaš ti zanj toliko sitnosti?«

»Vem, da ni vreden; ampak probuja naroda je vredna, da se zanjo trudimo. Jaz nameravam tudi predavati svojim rojakom.«

»O čem pa?«

»To ravno premišljujem. Po mojem mnenju ni prav, da se kmetom vedno le govori, kak' prideluje se krompir najbolji. Zanimiv mora biti predmet, da budi zanimanje, ali pa navaden in preprost, toda obdelan z višjega stališča. Ne zunanosti, notranjost, duševno stran je treba poudariti.«

»Predavaj o psihologiji hroščev! To bi bila duševna stran znanega predmeta.«

»Jaz pojdem svojo pot,« je dejal Ivan z bridkim smehom na ustih in se obrnil, da odide.

»Počakaj vsaj, da solnce zajde!« se je zlecal Janko in kobacal kvišku. Daleč po veli tratini se je potegnila lena njegova senca. »Saj pojdem s teboj; toda ne mudi se nikamor. Če je čakal slavni Škorec petnajst let na svojo ploščo, bo počakal vendar še par mesecev.«

»Najprej stopiva v Hrastje do Škorca,« je dejal Ivan. »Tega bo lahko navdušiti, ker gre za čast njegove hiše, ki bo zaslovela daleč po slovenskem svetu. On bo tudi rad prispeval k stroškom slavnosti. Jaz le obžalujem,« se je žalostil Ivan gredoč, »da si ti tako mrzel, tako brezbrizen. Seveda, frivolnost in cinizem je znak današnje dobe; kaj čuda, da si se tudi ti v par letih tako po —«

»Pofrivilil in pocinil, hočeš reči. Doba, družba, razmere.«

Pot ju je peljala navzdol ob robu gozda. Večerna sapa je potegnila po dolini, pomajala težko klasje po tihem polju in odšumljala v hosti. Okna doli na Mlaki so bleščala v žarkih zahajajočega solnca; na pobočju pa so pogledale iz gošče slamnate strehe vasi Hrastja. Ivan je obstal, prijel prijatelja za roko in pokazal hiše pred seboj.

»Kako lepo poje Gregorčič,« je dejal: »Mogočna nisi, ne prostorna, — In stavil te umetnik ni.«

»Ti imaš v mislih Škorčevo koč,« je menil Janko.

»Da, Škorčevo. Od tam nam misleci globoki, — Od tam nam pesniki proroki.«

»En takšen nama prihaja ravno naproti,« je dejal Janko. »Gospodar Škorec je. Kakor nalašč.«

Po rebri je pripraskal krepak mož, koso na rami, oselnik ob strani, in pozdravljaj oddaleč: »Gospod učitelj in Šimnov gospod z Mlake! Kaj bo dobrega? V hladu je prijeten izprehod, ali ne? Morebiti hočeta gospoda kupiti smotk. Jaz prodajam dolge in kratke; imam malo opaldo. Kaj pa, gospod učitelj, ali bi smel jaz pridržati fanta par dni doma; prav potrebujem ga za pašo.«

»Nič ne bo, oče Škorec,« je dejal Janko. »Za fanta je boljše, da pride v šolo; pasti že zna, pisati pa še ne.«

»Le v šolo, le v šolo!« je spretno speljal Ivan vodo na svoj mlin. »Pridno naj se uči, da postane enkrat imeniten in slaven mož, kakršen je bil njegov sorodnik. Ali veste Vi,« je vprašal slovesno, »kdo da se je rodil pod Vašo streho?«

»Prehudo vprašanje,« je dejal Škorec. »Škorec žvrgoli pod mojo streho vse polno, in meni se zdi, da je bilo v prejšnjih časih tudi tako.«

»Ali veste, kdo je pred petnajstimi leti umrl, iz te hiše doma?«

»No, kdo?«

»Ali se spominjate nekega Vrbana Škorca?«

»Vrbana, seveda. Kaj bi se ga ne spominjal! Saj je bil moj stric, mojega očeta brat. Parkrat nas je obiskal. Suh, kosmat človek. Par desetic mi je vselej dal.«

»V Kranju je umrl kot oficial.«

»Tako, tako.«

»Ali veste, da je bil Vrban slovenski pisatelj?«

»Že mogoče. Zapustil ni pravzaprav nič. Nekaj ponošene obleke smo dobili, ki jo je bilo treba vso predelati. Pil je rad, pil, kakor drugi tudi. Ali ne?«

»Ki še pisatelji niso,« je opravičeval rajnika Janko.

»In vendar je bil slaven mož.«

»Kaj pravite!«

»Pisal je slovenske knjige. Njegovi spisi se bero po šolah in v nemajo mladino za vse, kar je dobro in lepo; vzgajajo plemenite značaje in bude ljubezen do domače zemlje in materinega jezika in jo bodo budili, dokler bo kaj Slovencev na svetu. Ali ni škoda, da je tak mož tako pozabljen? Vi se ga še spominjate, drugi morda nič več.«

»O, jaz se ga spominjam prav živo. Kolikrat me je ujčkal na kolenih: Striček iz Kranja prinesel kostanja.«

»Duhovito, kaj?« je dejal Janko.

»Duhovito ali ne,« ga je zavrnil Ivan, »pristno narodno pa je. Mi hočemo oživiti spomin Vašega strica, da bodo še pozni vnuki romali na njegov rojstni dom. Vzidali bomo spominsko ploščo, spominsko tablo v Vašo hišo, ki bo oznanjala vsem ljudem, da se je rodil tukaj velik mož.«

»Prav tako,« je dejal Škorec. »Kdo bo pa plačal?«

»Nabrali bomo denarja in okrasili Vašo hišo, da jo bodo ljudje hodili gledat.«

»To bi prosil, da bi se mi najprej streha prekrila in nova peč postavila v hišo, ker so nekatere pečnice že prežgane.«

Ivanu je bilo neprijetno, da ga slavnega Škorca nečak ni prav razumel; priskočil mu je na pomoč Janko.

»To ne gre, oče,« je dejal. »Hiša mora ostati, kakršna je. Škoda, da ni bolj raztrgana! Zakaj ravno to je imenitno in posebno, če izide kak slaven mož iz kakšne podrtije. Z vojaškimi zastavami, ki so bile v bojih, je ravno tako. Čim bolj so razbite, tem imenitnejše se vidijo.«

»Moja hiša pa ni vojaška zastava,« je ugovarjal Škorec, »in ni bila še v nobenem boju. Streha bi se mi vendar lahko popravila, ker nimam drugega nič od svojega imenitnega strica. Majhen priboljšek bi stric gotovo privoščil svojemu stričniku. Toda, kakor se Vam zdi; jaz sem samo tako mislil.«

»Pridite jutri zvečer doli k Lomastu, da se o tem pogovorimo,« je dejal Ivan in stisnil Škorcu roko.

Prijatelj sta odšla; Škorec pa je obstal zamišljen in se nehote obrnil proti svoji hiši. Inako se mu je storilo, ko je pomislil, kako nizko jo je cenil dosle. Seveda, ker je imel pred očmi vedno le raztrgano streho in prežgano peč. Kakšna se mu je pa videla sedaj! Imenitna, velika, lepa.

Kdo bi si bil prej to mislil! In stric Vrban Škorec, kdo je slutil, da tiči taka slavnost v njem! Za navadnega pisarja so ga imeli, kakršnim se kmetski človek po pisarnah klanja, zunaj pa smeje. Njemu se je pač semtertja dozdevalo, da je stric nekako nenavaden, nevsakdanji človek; a kdo bi si upal razodeti tako misel drugim, če je ne moreš trdno utemeljiti in natančno dokazati? Zakaj drugi so poznali strica samo odzunaj in bi se bili njemu, ki je vedel, kaj da je stric, smejali, če bi ga bil hvalil, češ, da se lastna hvala po blatu valja. No, zdaj se bo posvetilo tudi tem ljudem po glavah. Iz njega bi si bili norca delali in norci so ostali sami. O, Škorci se ne klatijo s hrušek. Fant mora pa v šolo; za pastirje so drugi dobri. »O ti ljuba hišica, ti, kako si ti imenitna! In drugi ljudje še ne vedo nič, in žena Lenka ne sluti nič. Kako bi tudi slutila, ko ni iz Škorčevega rodu! V kakšno imenitno hišo da se je primožila in kakšnega slavnega moža da ima, se ji niti ne sanja.« Škorec je obesil koso na vejo, se zravnal pokoncu, prekrizal roke, stisnil usta in namrščil obrvi. Ali ne bo nobene kmetske duše semkaj, da bi ga vprašala, zakaj da se drži tako oblastno? On ve, zakaj, drugi naj izvedo drugod. Zdelo se mu je namreč najprimernejše, da ga proslave drugi. Čemu naj bi se sam hvalil, če ni treba! Ali ni lepše, da ostane človek, slaven človek, takorekoč ponižen in počaka hvale, ki mu teče naproti? »O, ti predrti Vrban, to si pa dobro napletel. Kako bodo nevoščljivi sosedge, kako bo jezen Rjavkar, ki ima zidano hišo in opeko na strehi in misli, da je zaradi tega prvi mož v Hrastju! Prav se jim godi.« Škorec je premišljeval, kaj bi zdaj počel. Da ne pojde kositi, to je bila že dognana stvar; skleniti je bilo še treba, ali naj bi res čakal jutrišnjega večera, da bi šel k Lomastu, ali naj bi šel takoj. Od obeh strani so se glasili tehtni razlogi. Če počaka, se bo najbrž med tem razglasila njegova slava, in on pride v družbo kot veljak, ne kot navaden Škorec; toda ali bi ne bilo prijetnejše, če bi šel že nocoj, ampak se še prikril in potajil? Kdor bi ga ta večer potegnil, kdor bi zabavljajl čez Hrastje, bi se osramočen potem kesal. Spominjal se je Škorec tudi, da je že slišal o cesarjih in kraljih, ki so se skrivaj, nepoznani pomešali med ljudi in doživeli tam karžekoli. Kadar se jim je zdelo dosti, so se pa razodeli, in takrat je vse okrog njih popadalo na kolena in prosilo odpuščenja. Toliko prefrigan se je zdel Škorec sam sebi tudi. »Torej nocoj,« si je dejal, zadel zopet koso in se vračal domov počasi, da si je lahko dobro ogledal svojo in Vrbanovo rojstno hišo.

Odkoder jo je pogledal, od vseh strani se mu je zdela zanimiva, tako da se je čim dalje manj čudil, da se je v taki hiši rodil slaven mož. V kakšni pa naj bi se bil?

»Kaj pa postavaš okrog hiše? Ali si že nakosil?« ga je ogovorila žena Lenka.

Zaničljiv smeh je zaigral Škorcu okrog ust. »Lenka, ne mešaj se v moje stvari!« je dejal. »Kar vem jaz, tega ti ne veš.«

»Moj živ dan, Miha,« je strmela žena, »kaj pa ti je, da si tako čuden?«

»Čuden ali ne čuden; ti zahvali Boga, da imaš Škorca za moža!«

»Kaj? Za to naj bi hvalila Boga, ko sem imela tri snubce in sem ti s svojo doto rešila hišo? Iz hiše si že letel, iz hiše, in na pragu sem te ujela. Oh, kdo te bo poslušal! Povej vsaj, zakaj nisi šel kosit!«

»Zato, ker naj nakosi danes Jože, kolikor je treba. Fant pa mora jutri v šolo, in če se ne bo pridneje učil ta paglavec, bo šiba pela. Jaz grem doli na Mlako, k Lomastu, ker me kličejo opravki.«

»Pijača te kliče, pijača.«

»Žabe bodo regljale in babe klepetale, dokler bo svet stal,« je dejal Škorec, stopil v hišo, vteknil dve kroni denarja v žep, ogrnil suknjo in se obrnil proti dolini. Če bi se dalo pametno govoriti z Lenko, si je mislil, bi ji človek zaupal veselo skrivnost; toda zahtevati, da bi šel on zdaj kosit, je nezaslišana brezobzirnost. Kot mož se je moral on upreti; sicer izgubi ves ugled; še otroci ga ne bodo poslušali, kaj šele posli ali živina! — Lenko je imel on rad in žaliti je ni hotel; a da bi se on še braniti ne smel, da bi imela jezik samo žena, mož pa samo ušesa, tako daleč ne sme segati zakonska ljubezen. Takim krivicam bi se morali upreti vsi moški; eden sam se ne more žrtvovati za vse. — Seveda bi ne smelo biti med zakonskimi nobenih skrivnosti, in žaljivo bi bilo za Lenko, če bi zvedela od druge strani, kar bi ji bil moral mož povedati. Toda nocoj ji ne more nihče nič povedati razen njega, in on ji bo tudi vse povedal; toliko pa vendar lahko počaka, da se on vrne. Takrat bo žena razumela, zakaj da je moral mož iti na Mlako, takrat mu bo to tudi iz srca odpustila; prešla bo jeza, in žalost se bo v veselje izpremenila. Da bi mu ona potem še branila po raznih opravkih k Lomastu hoditi, se ni bilo več bati.

Škorec je bil sam s seboj na jasnem, in zdelo se mu je, da se ga drži precej stričevega duha; tako premišljeno je ravnal.

V Lomastovo vežo je stopil miren in hladen na videz in se ni nič jezil, da ni zbudil nobene

pozornosti; saj ni mogel nihče slutiti, kdo da je prišel. Stopil je v pivnico, kjer se je že kadila zamazana svetiljka in z nekako rjavo lučjo obsevala stene in kote. Za veliko mizo so sedeli trije možje, ki se jih Škorec ta večer sicer ni nadejal, a tudi ne ustrašil. Voščil je dober večer in sedel s premišljeno skromnostjo za malo mizo, prepričan, da se pomakne kmalu više.

»He, Škorec, ravno prav si prišel,« je res zavpil župan in krčmar Lomast in odmeknil klop; »sem sedi! O Vrbanu Škorcu se menimo.«

»O mojem stricu. Prav,« je dejal Škorec, prisedel počasi in moško, položil komolce na mizo in pokimal podomače Ivanu in Janku.

»Presneta reč, Škorci ste pa res tiči,« je nadaljeval Lomast. »Imeniten mož je bil Vrban, čast domači hiši in nam vsem.«

»O, vsem,« je prikimal Škorec, »dasi ga prej niste pripoznavali. Seveda, domač človek ni doma nikoli imeniten.«

»O, Vrban Škorec ni bil norec,« je dejal Janko.

»Dobro ste to povedali, gospod učitelj,« je dejal Lomast; »ampak mi bi bili norci, če bi brez pijače tukaj sedeli.«

Lomast se je vzdignil, vzel iz omare štiri kupice, poduhal, če so čiste, vteknil svoje debele prste vanje in postavil na mizo. »Na Dunaju nosijo kupice na tacah,« se je opravičeval.

»Saj ste jih Vi tudi na tacah prinesli,« je dejal Janko.

»Ne zamerite! Naše ženske imajo zunaj precej dela; zato bom jaz za natararja,« je koracal Lomast iz sobe.

Janko je pogledal svojo kupico proti luči. »Poglej, Ivan,« je dejal, »če si kaj daktiloskopa! V mojo kupico je odtisnil palec. Po njegovih kupicah ugotovi lahko sodišče vsak čas njegovo istovetnost.«

Ivan, ki ni bil tako malenkosten in ni gledal samo na hibe, je tiho brisal svojo kupico, medtem ko je Janko izpraševal Škorca, če ima doma še kaj pisem ali drugih svetinj po rajnem stricu. Škorec je obetal, da bo pobrskal po vseh kotih; če niso že vsega raznesli otroci, se morda še kaj dobi. Seveda, če bi človek vedel poprej, kaj se vse zgodi, bi bolj pazil; njega da je stric posebno rad imel in takisto rad ajdove žgance na drobno sito zmlate in lepo zabeljene.

»Sploh, prebrisan človek,« je dejal krčmar, ko je bil nalil na vse strani. »Poznal sem ga jaz tudi, ker je prišel časi k nam. Takrat sem bil še majhen paglavec in sem nadvse rad poslušal, če so se pivci prav zmerjali in prepirali. Otrok je otrok. In najbolje sem se zabaval, če so se

stepli. O, v prejšnjih časih so se tudi pošteno tepli. Gospod Vrban je bil dolg, suh človek.«

»Suh in kosmat,« je pritrdil Škorec.

»In kosmat. Prav špehasto suktno je enkrat nosil in pošvedrane črevlje.«

»Ej, Lomast, to pa ne bo res,« je branil strica hvaležni nečak. »Špehaste suktnje ni nosil Vrban in pošvedranih črevljev tudi ne. Tako obleko je pošiljal nam, da smo jo mi ponosili. Ti se motiš. Jaz sem strica bolje poznal kot ti.«

»Jaz govorim, kar sem videl,« je dejal oblastno Lomast.

»Jaz pa ne pustim, da bi kdo čez mojega strica zabavljaj,« se je jezil Škorec, in skrajni čas je bil, da je posegel vmes Ivan, češ, da so to ničurnosti, brez pomena za dobro ime, za čast in slavo kakšnega človeka; ljudje, ki so sami malenkostni, vidijo povsod le malenkosti. Spominu blažega rajnika ne škoduje to nič.

»Narobe; to mu celo koristi,« je pomagal prijatelju Janko. »Tudi cesarji in kralji niso tako pisano oblečeni kakor njih služabniki. Iz velike hiše pridejo večkrat majhni ljudje; koliko častnejše je, če izide velik mož iz majhne hiše! Mlaka je večja ko Hrastje in Lomastova hiša višja od Vaše, Škorec, in vendar se je rodil Vrban Škorec v Hrastju pri Vas.«

»Tako je, gospod učitelj,« je dejal Škorec. »Zakaj to ne gre, da bi si Mlačani prisvajali mojega strica, ki je iz Hrastja doma. A na Mlaki so že takšni bahači, in ti, Lomast, si med njimi najbolj bahat, da boš vedel.«

»Tiho bodi, Škorec, pa pij!« je miril Lomast. »Prepirali se ne bomo. Jutri zvečer se bomo posvetovali naprej, kako in kaj. Ti pripelji še svojega soseda Rjavkarja doli, in jaz bom povabil Mlakarja.«

»Ali Vas ne bo preveč z Mlake?« je menil Škorec.

»Kako preveč? Mi smo vendar župnija, iz naše župnije je bil Vrban, pri našem krstnem kamenu krščen.«

»Naj bo krščen, kjer hoče; rojen je bil v Hrastju. Pa reci, da ne!«

»Župnika bi kazalo tudi povabiti,« je prekinil Ivan prepir.

»Da bo prva in zadnja beseda njegova, kaj?« je dejal Lomast. »Ali nimamo mi zadosti pameti?«

»Spodobi se vsekako,« je menil Ivan. »Imeli bomo slavnostnega dne tudi mašo, in poizvedeti bo treba, katerega dne da je bil rojen Vrban Škorec.«

»Okoli Binkošti, to vem jaz,« je dejal Škorec.

»Potem izdamo poziv in prošnje za prispevke, o čemer se bomo še jutri pomenili,« je sklenil Ivan, ki je bil vesel videti, da imajo naši ljudje toliko zmisla za kulturna vprašanja, da so tako dovzetni za čast in slavo domovine.

»Kdo bo pa zdaj plačal?« je vprašal Škorec, ko je vstal Ivan in položil eno krono na mizo.

»Nič se ne boj, Škorec!« je dejal Lomast. »To bomo vse naredili. Nabrali bomo denarja, da se poravna ta račun in še nekaj drugih; samo imeniten poziv naj sestavi gospod Ivan. Če se mi trudimo in delamo za Škorčevega strica, se spodobi, da tudi za nas kaj stori. Umazanec ne sme biti.«

»Umazan pa res ni moj stric,« je modroval Škorec, ko je stopal s težkimi koraki proti domu; »za vse je plačal, moški človek.« Kateri stričnik bi se ne ponašal z njim?

Srečalo ga je par zapoznelih ptičev. »Ali veste, kdo sem jaz?« jih je nahrulil Škorec.

»Kdo pa je?« se je oglasil eden iz teme.

»Pusti ga!« je dejal drugi glas. »Škorec je; ladjo vozi; doma ga pa čaka žena s palico.«

»Ali veste, kdo je bil Vrban Škorec?« je hrulil ponosni stričnik naprej.

»Pijanec kakor ti,« so bile zadnje besede, ki jih je bilo še čuti iz daljave.

»Vidite, da nič ne veste!« je nadaljeval Škorec zadovoljen svojo pot. Žene se ni bal nič; saj je nosil še ves denar s seboj, in ne da bi se bil pri pijači komu prisljnil, je on s svojim stricem takorekoč še za druge plačal. Zdelo se mu je, da bi mu bilo prav ljubo, če bi se Lenka jezila doma. Kako bi se ji on smejal, preden bi povedal, kdo da je on in kdo da je bil njegov stric!

Tiha želja se mu je izpolnila na ves glas.

»Ali te ni sram,« ga je pozdravila Lenka v veži, »da že ob delavnikih popivaš?«

»Ha, ha, ha,« se je zagrohotal Škorec.

»Oh ti moj Bog, pijan je kakor muha,« se je hudovala Lenka.

Zopet se je zasmejal Škorec in sedel na klop. »Lenka, Lenka, daj, da te objamem,« je govoril in se smejal.

»Tako te bom sunila, da se boš po dvorišču pobiral. Povej, koliko si zapravil!«

»Ha, ha, ha,« se je smejal Škorec in vrgel na mizo dve kroni, ki ji je bil vzel s seboj. »Ali ji vidiš, Lenka? Obe sta še celi.«

»Kdo te pa je napajal?«

»Kdo? Stric, ha, ha, ha, stric Vrban.«

»Meša se mu; toliko je pil.«

»Poslušaj me, Lenka,« je miril Škorec. »Ali veš ti, kdo je bil Vrban Škorec, moj stric Vrban? Saj vem, da ne veš.«

»In me tudi nič ne briga.«

»Mene do danes tudi ni brigalo. Danes sem pa zvedel. Šimnov študent, ta, ki je prišel z Dunaja, mi je vse dopovedal, kak velik mož da je bil moj stric, kak vnet rodoljub in slaven pisatelj in imeniten človek in tako naprej lop, lop, lop; lop, lop, lop. Tako ti pa govori ta človek, da ga ušesa komaj dohajajo.«

»Ali ti prinesem večerje?« je vprašala Lenka, in roka se ji je kar sama iztegnila po obeh kronah.

»Ne bom večerjal,« je dejal Škorec.

»In kaj da bi bil pisal ta stric, če je bil pisatelj? Ali je pisal za Družbo sv. Mohorja?«

»Pojdi no z Družbo sv. Mohorja! Imenitnejše stvari je pisal Vrban; samo jaz ti teža ne morem tako povedati. Kadar pride zopet Šimnov študent, ti bo vse povedal; še vprašati ga ne bo treba. No in zdaj bodo vzdali v našo hišo nekako tablo, kjer se bo bralo, da je bil tukaj rojen imeniten mož, Vrban Škorec. In vsi ljudje bodo ho-

dili gledat našo hišo in bodo kupovali tobak in smotke.«

Lenka, ki se ji je bila jeza polegla, je menila, da bi skoraj kazalo, da bi začela onadva točiti vino ali vsaj žganje; zakaj če bi ljudje res hodili gledat hišo, bi se jim moralo postreči, in če bi on, Miha, kupoval vino po dvajset, petindvajset in točil po štirideset ali osemindvajset, bi nekaj vendar ostalo.

»O tem bova govorila pozneje,« je dejal Škorec; »zdaj se veseliva svojega ali pravzaprav mojega strica, ki se je tako obnesel! Morda mu še postavijo spomenik kakor Radeckemu.«

»Vse mogoče,« je vzdihnila Lenka in priporočala možu, da naj gleda, da ne bodo vse časti drugi nase potegnili, kak Šimnov študent ali pa samogoltni Lomast, ki bi jima utegnil še strica požreti.

»To reč prepusti meni, Lenka!« je dejal Škorec. »Kakor sem jo dobro vodil dosedaj, tako jo bom tudi zanaprej.«

(Dalje.)

TOMO ZUPAN: MOJA MATI.

Došel mi je rojstveni in godovni dan ob enem. Veselilo me je časih, da so se osebno zgllašali znanci, želječ mi sreče, veselja in zdravja. Te želje so se mi zdele naravne. Le ona radi zdravja skoraj smešna. Smatral sem zdravje za samoumevno. Tako strpna narava in njej želja zdravja — čemu to, tako sem takrat domneval.

Izpremenil sem se.

Danes bi me pa tudi sploh ne veselili več čestitajoči osebni prihodi. Nekak napòr je namreč za vsacega njih, ki prihajajo. In brézpotebnega tudi najmanjšega napora ljudém povzročevati mi ni ljubo. Pač pa ne vidim nérad, če se mi s pisanimi besedami takrat odzovejo tisti, katerih tudi jaz ob enakih prilikah ne pozabljam. Od časa do časa — saj ne morem vénomer težega brati ali pisati — pregledujem potem na večerih take dopisnine. Dvígajo me in zamislím se ob njih v to resnico, da vljudnost na svetu ni kár-sibodí stvar. — Tudi se mi taka pisana želja o zdravju danes ne zdi več smešna.

Izpremenil! kako in zakaj izpremenil? Popolnoma pojasnitve in popolnoma vzroka vam sam povedati ne morem.

Po opravljenem najpotrebnejem se napotím tak spominjski dan leto za letom od doma misleč: Nikedo te danes motíl ne bo.

In premísljevanja v železniškem vozu?

Redoma so posvečena preteklim zgodbam življenja, prijateljskim osebam in svojim ljudem. Dolga vrstà.

Svojím ljudem. Komu mej temi najprej?

To je mati in njena čarovita prikazen. — Nikoli brez srčne radosti; nikoli brez srčnih rán.

Tako zgodaj si jo moral izgubiti. Tako zgodaj in bilo bi ti je še tako treba.

O tej materi naj vam tu izpregovorím.

Materina slika torej iz moje rojstvene hiše.

Pod gorenskim Stolom je to bilo. Ponosita selska hiša. Pod hišo doli se je raztézal prostrán, pravilno zasajén vrt. Večidel jablane in ne ena nápak vrstè. Dedova in očetova pridnost je to bila.

Kakor da bi bil mislil na živenje brez konca, preplačeval je oče težkim denarjem tu poleg hiše ležéča posestva tako, da se je sčasoma nazvalo kroğ in kroğ vse domače. Tem pótem je nastala nad mero vğodna naselbina; vsekako pa pre-draga.

Župan Lomast se je odpravil drugega dne k župniku, da poizve, kdaj se je rodil slavni Škorec, da povabi gospoda na sodelovanje pri slavnosti in mimogrede tudi zase kaj opravi. Lomast je bil namreč praktičen politik, kakršnih zahteva današnji čas. Držal se je vedno močnejše stranke, in sicer iz prepričanja, po svojih načelih, tako da bi bil takoj prestopil k nasprotnikom, kakorhitro bi ti dobili premoč. Da so ga imeli nekateri za neznačajnega, je čudno, ko je vendar doslednost po načelih bistvo vsakega značaja. Nastopal je Lomast navadno oblastno, pohlevno le tedaj, če je čutil na nasprotni strani premoč. Zato je s ponižnim smehom okrog mastnih ustnic upiral okrogle oči v dobrodušnega župnika, ko je pripovedoval, kako nameravajo proslaviti rajnega Urbana Škorca in kako so hoteli nekateri — »prosim, gospod župnik, to zaupno! — imenoval jih ne bom, ker jih vsi dobro poznamo« — gospoda župnika kar prezreti; on pa da se je potegnil zanj in tudi dosegel, da se bo pričela slavnost s sveto mašo, kakor se kristjanom spodobi.

Župnik je stisnil možu roko in menil, da naj le storé, kar se jim zdi potrebno; on da bo tudi prispeval k stroškom.

»A jaz znam tudi prijeti ljudi, gospod župnik,« je poudarjal Lomast. »Ali še veste, kako sem jih ugnal, ko so se ustavljali popravilom pri cerkvi, ki so bila vendar tako potrebna? Zdaj Vam bomo pa prezidali hleve, ker je sramota za našo župnijo, da ima župnik svojo živino v takšni podrtiji. To bom vse jaz uredil; Vam ne bo treba nič prigovarjati, nič prositi.«

»Lomast,« je dejal župnik, »Vi ste moja desna roka.«

»In roka roko umiva; kaj, gospod župnik?« je z uslužno zaupnostjo pokimal Lomast. »Morda bi se dalo tako napraviti, da bi dobil jaz v posojilnici kakih dvajset tisoč. Saj zase ne potrebujem, ampak revnemu kmetu bi rad pomagal. Marsikak siromak, ki se sramuje prositi v posojilnici, se zateče k meni; a jaz ne morem vsem pomagati, ker nimam.«

»Kar se bo dalo storiti, bom storil,« je odslavljal župnik sladkega moža, ki se je še na stopnicah obračal in klanjal. »Naš mož, pošten mož,« si je župnik mel roke.

Zvečer je pripeljal Škorec še soseda Rjavkarja k Lomastu, in prišel je tudi krčmar Mlakar, nekaj tekmeč Lomastov.

»Slavni Vrban Škorec je poklical zopet vina na mizo,« je dejal Lomast in postavil poln štefan pred družbo. Gospodinja pa je prinesla velik krožnik suhega mesa.

Ivan je imel že zopet svoje pomisleke; zato je sklenil malo jesti in malo piti. Nasprotno pa je menil Škorec, da veže strica dolžnost, da plača pred vsem za njega, stričnika, potem šele za druge; on je jedel in pil z najlažjo vestjo.

Ko se je žeja in lakota podela, je prebral Ivan genljiv poziv rodoljubnim srcem, naj se spomnijo pozabljenega in v življenju preziranega pisatelja, naj se vsaj umrlemu oddolže, ker niso živega cenili po zaslugah.

»Ni slabo,« je dejal Lomast in pil.

»Tako genljivo,« je pristavil Mlakar in založil kos svinjine, »da bodo tekle ljudem solze iz oči.«

»In krone iz žepov,« je dodal Janko.

»To bomo videli,« je menil Škorec. »Pisanje je lepo; tega ne bom tajil; lahko bi se bilo pa tudi še pristavilo, da slavnega Urbana stričnik še živi. Marsikdo bi se potem tudi njega spomnil; zakaj stric ne potrebuje več, stričniku bi pa prav prišlo.«

»Denar se bo pošiljal seveda meni,« je nadaljeval Lomast; »zakaj mene poznajo povsod.«

»Tudi meni bi se lahko pošiljal,« je menil Škorec.

»Kam pa! V Hrastje?« ga je zavrnil Lomast. »Saj še pošte nimate. To bi bila neumnost.«

»Vrban je bil pa le v Hrastju doma,« se je zagovarjal Škorec, »in ne na Mlaki, če imate prav pošto in župnijo.«

»Zastran maše,« je poročal Lomast, »sem že jaz z župnikom govoril. Mlakar, ti boš streljal; naroči smodnika!«

»Streljal bom,« je dejal Mlakar; »prosil bom pa tudi dopustila, da bi v Hrastju tisti dan točil. Ljudi se bo nateplo dosti, in žejo bodo trpeli.«

»Saj bi jaz tudi lahko točil,« je pripomnil Škorec, »ker sem stričnik.«

»Ampak patenta nimaš, Škorec, patenta,« je dejal Mlakar.

»To ni na dnevnem redu,« je odločil Lomast. »Preden preidem k naslednji točki, bi še vse gospode na nekaj opozoril. Mi pridemo povsod

med ljudi, v gostilnici, pred cerkvijo, in če se kdo kam pelje: nabirajmo tudi sami za slavnost. Gospod Ivan, Vi znate imenitno govoriti na dušo; Vam se ne bo izlepa kdo ustavil. Gospoda nadučitelja pozna vsa župnija; on lahko tudi v šoli namigne tako in tako. Otroci bodo povedali doma, in starši bodo dajali, ta več, ta manj; ta rad, ta nerad; denarju se to ne pozna nič. To pa jim je treba povedati, da naj nosijo k meni. Škorec, tvojo hišo bodo hodili gledat. Kadar pride kdo, potrka mu na srce ali ti ali pa Rjavkar. Če primakne vsak nekaj malega, se bo precej nabralo, in kaj bi hodili zastoj gledat! Slavnostni govor bo sestavil gospod Ivan. Čez en teden mi ga že lahko prinesete.«

»Še prej,« je dejal Ivan.

»Kaj pa petje, gospod nadučitelj?«

»Brez skrbi!« je dejal Janko. »Če boste Vi tako gotovi o pravem času kakor jaz, pojde vse gladko.«

»Po vajah pripeljite pevce enkrat ali dvakrat k meni! Parkrat jih slavni Vrban Škorec lahko napoji, ker mu bodo peli; jaz jih moram tudi, kadar mi zapoje za god.«

»Bolj na roke,« je menil Mlakar, »bi bila pevcem moja gostilnica.«

»To ne gre,« je dejal Lomast, »ker bi bilo treba potem poračuniti; tukaj bo pa denar že pripravljen. To je torej tudi v redu. Zdaj moramo govoriti še o plošči ali tabli, ki se bo vzdala. S kamnosekom Filipom sva se že dogovorila. On ima dve prav lepi plošči in poceni; samo črke bo treba izklesati. Kaj naj se napiše?«

»To je jasno,« je dejal Ivan in podal županu listek. »V tej hiši se je rodil tega in tega dne slovenski pisatelj Vrban Škorec. Dokler slovenski rod hodi po zemlji tod, bode slovelo njegovo ime.«

»Izvrstno,« je dejal Janko, »in se dá tudi zapeti.«

»Prav dobro,« je potrdil Mlakar.

»Torej smo vsi za to,« je povzel Lomast.

»Tole bi jaz prosil,« je menil Škorec, »da bi se na tabli še pristavilo, da prodaja stričnik v Vrbanovi rojstni hiši tobak.«

»To ne gre,« je ugovarjal Ivan; »prodaja tobaka ni v nobeni zvezi z Vrbanom.«

»Z Vrbanom ne,« je dejal Škorec, »z njegovo rojstno hišo pa.«

»Škorec, to ni nič,« je odločil Lomast. »Če mi kaj takšnega zapišemo, bi se nam otroci smejali.«

»In otrok otroci,« je dodal Janko.

»Toda tobak pa res prodaja Škorec,« se je potegnil Rjavkar za soseda. »Malo opaldo ima. Kar je res, je res.«

»Vi me hočete izriniti,« je udaril Škorec ob mizo; »toda jaz se ne dam. Kdo je stričnik? Jaz, in jaz da ne bi imel tukaj nobene besede? Glejte si jih! V mojo hišo hočejo vzdati tablo, zapisati pa tako, da ne bo živa duša vedela, da je bil Vrban moj stric! Odškodnine ne dobim nobene —«

»Saj piješ,« mu je presekala besedo Lomast.

»Ali vi ne pijete? Ali ste pa vi kakšni stričniki? Glej jih, zlodejev, kako me hočejo potisniti v stran! Kar odriniti me hočejo.«

Odborniki so pogovarjali razjarjenega stričnika in mu dokazovali, da ni na vsem svetu spominske plošče, ki bi priporočala tobak; potem bi moral stati na plošči še cesarski orel.

»Zakaj pa ne?« je dejal Škorec. »Saj je bil moj stric tudi cesarski človek. Ali ni bil pri sodniji?«

»Orla imaš vendar na leseni tabli nad vrati,« se je hudoval Lomast. »Ali prodajaš tobak na vseh oglih svoje hiše?«

Ivanu je bilo hudo pri srcu, ko se je trudil vneti stričnika Škorca za višje nazore in čul iz puhlih njegovih ugovorov samo cvenk denarja.

»Le preveč gleda na svojo korist,« je vzdihnil proti Janku.

»S tem brani najuspešneje svoj dom, dom slavnih Škorcev,« je opravičeval stričnika Janko.

Pravega soglasja ni bilo ta večer. Škorec in Rjavkar sta bila prepričana, da hočejo Mlačani odriniti Hraščane, kar se jima je zdelo tem krivičnejše, ker se niso mogli ponositi Mlačani z nobenim veljakom, ki bi se oddaleč dal primerjati z Vrbanom Škorcem.

»Odriniti, Rjavkar, se midva ne dava,« je modroval srditi Škorec domov grede. »Ali je bil Vrban Škorec Mlačan? O, radi bi ga imeli, radi!«

»Toda Vrban je naš in ostane naš,« je pritrtil Rjavkar.

»Kako to misliš, Rjavkar? Naš!« je ustavil soseda Škorec. »Vaš vendar tudi ni bil. Naš se pravi Škorčev.«

»No seveda; iz Hrastja je bil pa vendar.«

»Škorčev iz Hrastja,« je poudaril Škorec.

Nekako soparno je postalo med obema Hraščanoma. Umolknila sta oba. Škorcu je prišlo na misel, da se še na soseda ne more prav zanesti, da si hoče zdaj še Rjavkar prisvojiti imenitnega strica, kakor da bi bil Vrban kak občinski pisatelj. Vsak si ga že bo lastil!

Rjavkarju pa se je zdel sosed ošaben in nehvaležen. Ali je njegova zasluga, da je imel takšnega strica? Ali je zato on kaj boljši, kaj modrejši ali imenitnejši? »Če bi bil tudi papež moj

stric, škof zaraditega jaz še nisem. Ej, moški smo, na tuj račun; na mizo kličemo, ker drug plačuje.»

Ko je tako zavračal Rjavkar v svojih mislih Škorčevo nadutost kot neutemeljeno in neopravičeno, se je oglasilo v njegovem srcu že tudi tisto grdo čuvstvo, ki se ga človek najkeseje zave in najteže odkriža, oglasila se je zavist. V slavi svojega soseda je čutil on svoje ponižanje. Poprej sta stala na isti stopnji, Škorec celo toliko niže, kolikor je bila Rjavkarjeva hiša višja; zdaj se je povzdignil Škorec čez soseda, brez svojih zaslug. To boli, to budi odpor. Zavist je demokratičen greh, ki ne trpi, da bi se kdo povzpel čez druge. Enakost je geslo; prostost in bratstvo se ne zdita tolikega pomena. Rjavkar je zagledal v Škorcu tihega nasprotnika, ki nježa ponižuje, in nevoščljivca, ki niti mrvice slave ne privošči drugim Hraščanom. In pri Lomastu se je on zavzemal zanj! Zdaj ima zahvalo. Tako daleč je prignala naposled zavist Rjavkarja, da se mu je zdelo, da bi bilo najprijetnejše, če bi slavni Vrban sploh ne bil živel, potem pa, da bi se vsaj slavnost razbila.

Prav hladno sta se ločila soseda.

Ivan pa je tarnal proti Janku, kako težko je vneti naše ljudi za skupno delo.

»Nič se ne boj!« ga je tolažil Janko. »Pri skupnem delu je vedno prepir. Pevci se razpremo petkrat, preden kaj skupaj spravimo. Nazadnje pa le gre. Samo odnehati se ne sme. Ti pojdi svojo pot naprej! Če odleti polovica spremljevalcev, prideš z drugimi vendar do cilja. Plošča se bo vzdala, ti boš imel imeniten govor, in mi bomo peli, da se bo zemlja tresla. Naj bodo težave, kakršne hočejo; pevci so rešilno društvo v vseh stiskah. Zakaj pa vpletajo dramatik med igre lepo petje? Zato da jim odpuščajo poslušalci dramatične grehe. Tebi priskočijo pa še narodne noše na pomoč. Zatorej nič batil!«

Po Hrastju, po Mlaki in po sosednjih vaseh se je širil glas o slavnem Vrbanu Škorcu; od začetka negotovo, previdno, potem vedno odločneje in pogumneje. Ko pa je izšel v novinah Ivanov navdušeni poziv, so se poskrili dvomljivci in ugovarjalci po kotih, kakor se poskrijejo Škorčevi ali tudi Rjavkarjevi ščurki, kadar posije v to in ono hišo beli dan. Novine so šle iz rok v roke; ta jih je bral naglas, ta tiho; ta je razumel takoj, zakaj da gre, drugemu se je moralo razložiti; vsem so polnile srca prijetne misli o časti in slavi, ki jim jo je bil naklonil imenitni rojak. Posebno trdo in pokoncu so hodili Hraščani. »Presneta reč, kdo bi si bil mislil!« je rekel marsikdo. — »O Vrbanu jaz nikoli, ker sem ga poznal,« je dejal drugi. — »Škorec se bo pa tuč moško nosil.« — »Lahko,

kdor ima takšnega strica.« — »Šimnov Ivan zna dobro povedati.« — »Kaj bodo li vse naredili?« — »Jaz bom postavil maje, ker imam nekaj smrek posekanih.«

Tako so se v nemali ljubi rojaki ob ognju, ki ga je bil zanetil Ivan. O slavlencu samem ni vedel pravega nihče nič; ugibali so sem in tja in pripisovali slavnemu Vrbanu najraznovrstnejših zaslug. Skrivnosten mrak je obdajal imenitno ime.

Toliko pametni so pa bili Hraščanje in Mlačani tudi, da so vedeli, da stane vsaka slavnost denar. Zato so začeli nabirati, ne tolikanj med seboj kolikor po drugih krajih in pri drugih ljudeh; po pravici; zakaj oni so bili že izpolnili svojo dolžnost, ko so dali rojakom takšnega moža. Če je sedel kak Hraščan ali Mlačan v tuji družbi, je vedno sukal pogovor tako, da je nanesla beseda slavnega Škorca; potem pa je potrkal na rodoljubna srca, in marsikje se mu je odprlo. »Kar je iz Hrastja in z Mlake doma, to zdaj vse pobira; kakor pogorelci hodijo okrog,« se je marsikdo jezil in plačal.

Obnesla se je ta bera posebno semanji dan na Mlaki. Po gostilnicah in ob šotorih so hodili slavilci velikega Škorca, spominjali prodajalce in kupovalce narodne dolžnosti in tarnali o hudih stroških. Ivanu se je zdelo, da navdušenje že prekipeva; zato ga je tudi grabila jeza, ko je doma pri večerji porožljaj hlapec s srebrnim denarjem, češ, da je toliko nabral na semnju.

»Kako pa, da si ti pobiral?« ga je vprašal.

»Primerilo se je tako,« je dejal hlapec. »Vsi so pobirali, sem pa še jaz iztegnil roko; za slavnega Škorca, sem dejal, in pet kron sem imel kmalu skupaj.«

»Oddati jih moraš Lomastu,« je velel Ivan.

»Kadar bodo oddali drugi,« je menil fant, »bom še jaz; prej pa ne.«

Po drugih krajih slovenske domovine pa ni budila slavnost tistega zanimanja, ki so ga Hraščani in Mlačani pričakovali. Prispevki so dohajali redko in pičli.

»Kadar bodo drugi nabirali,« se je hudoval Lomast, »bomo mi tudi tako storili. Čez sedem let vse prav pride. Danes meni, jutri tebi. Zdaj smo vsaj spoznali vzajemnost, za katero so vsa usta polna in vsi žepi prazni. Ampak slavnost se bo izvršila, in če ne dobimo nobenega krajcarja več. Vaš govor, gospod Ivan, je dober, morda nekoliko predolg; toda boljše, kakor če bi bil prekratek; ujeti se dá predolga obleka, skrpame ne nosi nihče rad. Če si dolgega govora le nekoliko zapomniš, boš vsaj nekaj povedal. Ali ni tako? To bomo vse naredili.«

Škorec se je pa doma z ženo temeljito posve-toval. Oba sta bila teh misli, da hočejo odborniki Škorca tako v kraj dejati, da bi se izza strica še vun ne videl. Mož je bil nejevoljen in spričo toliko nasprotnikov malodušen; žena, ki je videla samo krivičnost takega postopanja, je bila ogorčena in pogumna.

»Le meni verjemi,« je dejala, »da govori iz teh Mlačanov gola nevoščljivost. Stricu privoščijo čast, ker je že mrtev; tebi, ki še živiš, ne. Stric pa je bil naš, in noben živ človek nam ga ne more vzeti, in Mlačani ne spravijo takega moža vkup, če se vsi na glavo postavijo. Stvar je pa taka, da jih imaš ti vse v rokah. Če se ne bo bralo na tisti tabli tako, kakor je tebi prav, bodo morali drugo vzdati, ki bo tebi všeč; zakaj slavnost se mora izvršiti; dan je napovedan.«

»Lenka, ti imaš prav,« je dejal mož. »Glej, jaz sem mislil časi, da je Bog žensko tako ustvaril, da ima telo in voljo, uma pa ne. Zdaj pa vidim, da niso vse takšne. Pametno si mi svetovala. Mlačani ne bodo gospodarili po moji hiši. Ta bi bila res lepa, da bi trume, ki bodo semkaj romale, ne smele zvedeti, da sem jaz imenitnega Vrban stričnik.«

Zavest, da se lahko znosiš nad nasprotnikom, ohladi najhujšo jezo. Škorec, ki ni bil našel od tistega časa, ko je bil odkril Šimnov Ivan stričevo slavo, ne podnevi, ne ponoči pravega pokoja, je spal zdaj tako sladko, kakor da bi se mu še ne sanjalo ne, čigav stričnik da je; v resnici pa se mu je dve noči zaporedoma sanjalo, da je že vzdana v njegovo hišo plošča, kjer se blešči tudi njegovo ime, v zvezi z malo opaldo. Kaj se je menil on zdaj za Mlačane, kaj za soseda Rjavkarja pomoč, ko si je lahko sam pomagal!

Rjavkarju se s to samozavestjo ni prikupil. Ta si je mislil, da mož visoko leta, in natihem želel, da bi nizko padel. Škorec pa je vedel, da bodo vsi drugi niže popadali. Če sta prišla oba soseda skupaj, sta zabavljala skupno čez Mlačane; kakorhitro sta bila vsaksebi, sta že zabavljala drug čez drugega.

Zabavljali so pa drugi odborniki tudi, ker je predsedalo Lomastovo velevanje vsem. Posebno se je pritoževal Mlakar, ki ni še imel dopustnice, da bi v Hrastju točil. Lomast je vedno le govoril, da bomo že naredili; zgodilo se pa le ni.

Ivan je bil zatorej v velikih skrbah, kako se bo izvršila naloga. Vsaka zabavljica, naj je bila naperjena proti komurkoli, je zbolela nježa; kadar se je pridušil kak odbornik, da mu nič mar ni, če se tudi vse razbije, je strepetala njegova duša. In pri vsem tem se je moral on premagovati,

da ne bi vlil olja v ogenj; drugi so se prepirali z lahkim srcem, on se je miril s težkim.

Janko, ki ga takšne sitnosti niso spravljale iz ravnodušja, ga je tolašil, da naj se ne meni za take malenkosti; ljudje da se po vaseh povsod prepirajo in povsod zabavljajo; zakaj drugega veselja tako nimajo na tem svetu; vse da se bo dobro izpeljalo; če se kaj malega pokazi, ni to nič hudega. »Ljudje ne zamerijo tistemu, ki je kaj polomil, nič; še smejejo se mu. Ali zameri kdo domačemu pesniku, če propade njegova igra na odru? Nihče; še rajši ga imajo. Hujše je, če uspe. S pevskimi prireditvami je tako, da se jih udeležuje dobra četrtnina poslušalcev iz postranskih namenov; polovica, se lahko reče, niti ne začuti, če se zapoje nekoliko previsoko ali prenizko; koliko jih torej ostane kjerkoli, ki bi kaj razumeli? Kakšen pa pride nazadnje opis slavnosti v novine! Izvrstno, izborna, nedosežno, to je vsakdanja hvala, ki se ne zdi nobenemu prireditelju pretirana. Drugi naj si mislijo, kar hočejo; nekaj slave obvisi vedno. Kar se tiče pripravljanja in popravljanja javnega mnenja, ne zaostajamo mi za nobenim narodom. Naprej in skoz! Za pevce je sramota le, če se ustavijo; kaziti pa smejo, in govorniku samo zmanjkati ne sme; sicer pa lahko govori, kakor hoče.«

Ivanu se je zdelo, da se on res preveč boji javnega mnenja, ki se vendar večinoma dela v uredništvih. Tu pa se rodoljubne prireditve vedno le hvalijo, in gotovo velja tudi izrek: *Lauda audacter; semper aliquid haeret*. Odkod pa uspehi reklame?

Tako so rinili možje zadevo naprej, od druge strani jim je pa prihajal naproti dan slavnosti. Škorec ga je imel v pratiki dobro zaznamenanega, in kadar je pogledal, koliko so dnevi še vsaksebi, se je zlobno zarezal, in žena mu je pokimala in se namuzala. Vdajala sta se oba s celim srcem sladki zloradosti in si opisovala z živimi barvami, kako bodo plesali Mlačani, ko se jim v Hrastju zagode. »Nazaj ne morejo,« je razlagala žena, »ker je stvar že tako dozorela. Slavnost se mora izvršiti in plošča se mora vzdati.«

»Torej se morajo vdati,« je sklepal mož, ki se je bil tako zagrizel v svoje hude misli, da se mu je zdelo, da še k seji ne pojde več, dasi je bilo hudo misliti, kako jedo in pijejo drugi sami na stričev račun.

III.

Nekega popoldne pa je pripeljal kamnosek Filip s fantom na vozičku škař apna, nekaj zidar-skega orodja in kamenito ploščo v Hrastje in se ustavil pred Škorčevo hišo.

»Miha,« je klical, »prinesi dve kobili in eno močno desko, da bova to-le vzdala!«

Gospodar in gospodinja sta prihitela iz hiše. »Kaj pa hočeš vzdati, Filip?« je vprašal Škorec z izzivalno mirnostjo.

»Nikar se ne delaj neumnega, ko ti treba ni!« je dejal Filip. »Spominsko ploščo bom vzdal.«

»Kakšna pa je? Pokaži!« — Mož in žena sta pozorno brala izklesane črke; komaj pa sta bila prebrala pisanje, je rekel Škorec, da mu tabla ni všeč, da se takšna ne bo vzdala v njegovo hišo.

»Kakšna pa?« je vprašal Filip.

»To sem povedal jaz Lomastu na vsa usta.«

»In Lomast mi je takšno naročil.«

»Zato pa kar k Lomastu zapelji!«

»Ej, za norca me ne boste imeli,« se je jezil kamnosek. »Kdor je naročil, ta bo plačal. Stvar se mora pojasniti. Stran jaz ne bom vozil; kam v kraj bom dejal.«

»Pa tja pod pod zapelji!« je dejal zmagoviti Škorec.

Filip je robantil s fantom proti Mlaki, Škorec in Lenka sta se pa smejala doma in si mela roke, da sta jo tako imenitno zasolila Mlačanom. »Joj, kako bodo skakali, ko prikolne Filip!« je dejala Lenka. — »Jaz jih že vidim,« je dejal Škorec. »Mlakar je ves rdeč od jeze in Rjavkar ves zelen. Lomast tolče ob mizo, Šimnov študent se pa joka.« — »Kaj bodo li zdaj počeli?« — »Kaj bodo počeli! Drugo tablo bodo naročili, kakršna bo nama všeč. Kdor drugim jamo koplje, sam vanjo pade.«

Ni še preteklo mnogo časa, je že priteknel Lomastov pastir v Hrastje vabit Škorca in Rjavkarja na izredno sejo.

»Že plešejo,« se je razveselil Škorec in segel po suknji. V radosti je pozabil, kar je bil sklenil ali pravzaprav sklepal v jezi.

»Ti, nocoj pa nikar ne hodi doli!« ga je spomnila Lenka prenačljene obljube.

»Ali misliš, da se jaz koča bojim?« je ugovarjal mož.

»Ne, tega ne mislim.«

»Ali naj stric samo one napaja?«

»Jaz se le bojim, da te bodo pregovorili, da se jim boš ti vdal.«

»Ne bom se. Jaz bi le rad gledal in poslušal, kaj bodo počeli. Doma ti bom potem vse povedal.«

»Varna pot je najboljša. Kar doma ostani, Miha!«

Mihu, ki se je vdajal, je prejšnje veselje zelo zagrenelo. Takšne so ženske, si je mislil in obesil suknjo na klin; najboljša ne privošči možu zabave.

Na Mlaki pa ni zbudilo Filipovo poročilo toliko hrupa, kolikor bi ga bili želeli Škorčevi.

Lomast je sklical izredno sejo; kaj bo treba skleniti, je že vedel.

»Kaj pa zdaj?« je dejal Ivan, ki je bil najbridkeje prizadet.

»Pa pustimo vse skupaj!« je dejal Rjavkar. »Če nam on nagaja, ponagajajmo še mi njemu!« Rjavkar namreč ni vedel, ali bi se veselil slavnosti ali ne. Čast bi bila pač za Hrastje; toda če sosedu izpodleti, je pa tudi nekaj.

»Saj se bo dal še pregovoriti,« je menil Janko.

»Ali pa naj se izkleše še njegova opalda na ploščo, da bo sit,« je svetoval Mlakar.

»Ampak smešno bi bilo to,« je tarnal Ivan, »smešno.«

»Oslarija bi bila to,« je odločil Lomast. »Škorec misli, da je že sam svoj stric in da bo nas ugnal. Ali je njegova hiša edina v Hrastju? Rjavkar, ali dovoliš ti, da vzdamo tablo v tvojo hišo?«

»Pa še rad,« je dejal Rjavkar, in oči so se mu zasvetile od veselja. Soseda bi izpodnesel in sam se postavil; dva zajca na en strel. »Moja hiša ima tudi več prostora kot Škorčeva, je višja in širša, vsa zidana in z opeko krita. Tabla se ji bo bolje podala.«

»Ampak prejšnjega napisa vendar ne moremo pustiti,« je pripomnil Ivan. »V tej hiši se je rodil!«

»Zakaj ne?« je menil Rjavkar. »Ljudje hitro pozabijo, kje da se je kdo rodil.«

»To bi bila nova oslarija,« je dejal Lomast. »Filip, še eno ploščo boš napravil.«

»Kolikor jih hočeš,« je dejal kamnosek. »Eno imam še pripravljeno; za druge bi moral naročiti kamen.«

»Ravno takšno,« je dejal Lomast, »boš naredil; samo napis se nekoliko izpremeni. Kako se bo glasil, gospod Ivan?«

»V hiši štev. —«

»Dve,« je dejal Rjavkar; »pri meni je ena.«

»Drugó ostane kakor je bilo.«

»To je zdaj sklep,« je dejal Lomast. »Škorcu ga ni treba nič povedati, da se ne bo premislil in nam zopet izgáge naredil. Nocoj ga še k seji ni bilo. Če izostane še prihodnjič, bom jaz predlagal, da ga izključimo iz odbora. Temu človeku je več za tobak kot za strica.«

Najbolj zadovoljen s tem sklepom je bil Rjavkar. Tolike časti on ni bil pričakoval, in kar je podvajalo veselje, na stroške svojega soseda. Skrbelo ga je le, če bodo drugi res molčali; zakaj prepričan je bil, da bi Škorec, če bi zvedel za ta sklep, takoj tekel nad odbor in prosil, da naj se prekličé in vzdá v njegovo hišo, kar se hoče. In odborniki bi se dali preprosi. Koliko pa velja dandanes mož-beseda in kako malo se dobi celih

mož! — Kateri Lomast bi jih seveda tudi trpel poleg sebe? — Tako ni popolne sreče nikjer na zemlji, in vsaj trese se za srečo, kdor misli, da jo ima.

Podobne skrbi so obhajale oba Škorca.

»Kaj praviš, kaj so sklenili?« je izpraševala žena.

»Kaj bi bili sklenili?« je dejal mož. »Jaz pričakujem, da pride vsak čas Rjavkar prosit, da naj se vdava.«

»Morebiti pride Lomast sam.«

»Ali pa Šimnov Ivan. Ampak trdo se držival!«

»Mene ne premakne ves odbor. Pred hišo pa nikar ne hodiva, da ne bo mislil sosed, da mu greva naproti!«

Tako sta pazila v temi skoz okno, kdaj da pride Rjavkar domov. — Precej pozno se je vrnil in kar domov je šel. — Morda pride pozneje ali pa drugi dan s kom drugim skupaj? — Iz Rjavkarjeve hiše se je čul razgovor in glasen smeh.

»Z menoj je potegnil,« je dejal Škorec; »seveda, Hraščan. Zdaj pripoveduje, kako sva Mlačane pritisnila.«

Žena bi bila pa le rada vedela, kaj da so sklenili.

»Če bi bila ti pustila mene k seji, bi zdaj-le vedela,« je oponesel mož ženi, za ta slučaj po pravici, za prihodnje kot navodilo.

Ta pa sicer ni rekla, da ji je zaradi tega žal — tega ne stori nobena vlada — pač pa je menila, da bi šel Miha lahko zdaj k Rjavkarju kakor v vas, ker so ljudje še pokoncu.

»Jaz da bi se tako ponižal!« jo je zavrnil mož. »Nikoli.«

Spala pa tisto noč nista dobro, ne on, ne ona. Med nemirno pričakovanje in negotovo upanje se je mešala bojazen, da se ne bi pripetilo nekaj nepričakovanega.

Strahove je razgnal beli dan, ki je ponudil dosti prostora novim dogodkom. Da ni prihital Rjavkar navsezgodaj k hiši, ju je jezilo. Sosed bi se moral vendar ozirati na soseda. Po občinskih sejah povedo odborniki, kaj da se je sklepalo, vsakemu, kdor jih hoče poslušati.

»Zadoščenja nama ne privoščiči, ali pa ga je sram prositi,« je menila žena.

»Kdor ne prosi, ne dobi,« je dejal mož. A kako težko sta čakala oba, da bi prišel prosit ali sosed ali Lomast ali kdorkoli! Toda dopoldne ni bilo nikogar.

»Kaj pomeni to?« je dejala žena in se zamislila.

Popoldne sta že oba zalezovala Rjavkarja. Če je stopil sosed iz hiše, je že stala na svojem pragu

Škorčeva žena, pozdravljala preprijazno in se začela razgovarjati. In komaj je zastavil Rjavkar na njivi motiko, je že prilezel iz hoste sosed in ga začel motiti s svojimi pomenki. Kar pa je bilo v srcih, seveda ni bilo na jezikih. Škorca sta mislila, da se spodobi, da začne sosed, in zamerjala sta mu sovražno potuhnjenost; Rjavkar bi bil pa tudi rad napasel svojo zloradost in jima povedal, kako se je stvar zasukala, in sklep tajnosti bi mu ne bil predramil vesti; toda jezik mu je vezala bojazen, da se spor poravna, in nekaj užitka je bilo tudi gledati, kako mendrata soseda za njim. Tako je prešel v nemiru in nejevolji prvi dan.

Drugega dne je pa rekla žena možu, da bahatega Rjavkarja ne bosta izpraševala; on da naj gre sam na Mlako doli k Lomastu; pri litru vina bo vse izvedel. Tako je delala pokoro. Naročala pa je tudi možu, da naj se nikar ne zagovori; drugi naj govore, on naj posluša.

Škorec je romal na Mlako, pil pri Lomastu, pil pri Mlakarju, govoril z Ivanom, ustavil na cesti Janka; izvedel pa ni nikjer nič, kakor kak diplomat, ki je preveč pretkan. Prosil ga ni nihče ničesar; Lomast ga je celo nahrulil, zakaj da ni prišel k seji, in Škorec je moral legati, da ni utegnil.

»Nesramni, brezobzirni ljudje!« se je hudoval Škorec, ko se je vračal prazen domov in slutil, kako ga bo sprejela žena. »Da nisem za nobeno rabo, bo dejala, in vendar je ona zakrivila, da ne vemo, pri čem da smo.«

Tako je šel dan za dnevom. Vsako jutro je zbudilo novo nado, ki sta jo kmalu izpodrinila mučen nemir in boleča nejevolja. Kdo bi se tudi ne jezil, če bi ga ljudje ob takih razmerah povpraševali, kaj da je s slavnostjo in če je kamen že vzidan!

»Vrag je vzidan,« je zrojil Škorec ob takih vprašanjih, ki so se mu zdele same hrulbe, »in če ne veš ti več kot jaz, sva oba neumna.«

Človek ne bi mislil, kako znajo ljudje molčati, kadar načajajo z molčanjem. Škorca sta hodila prav pobita, zdaj okrog hiše, zdaj po polju, brez cilja in namena; jed jima ni dišala, in delo jima ni šlo od rok.

V listnjaku pa je ležala na vozičku plošča, ki je od začetka tako jezila gospodarja, da bi jo bil najrajši na cesto treščil; zdaj pa ga je tolažila in budila upanje, da še vse po sreči izteče. Čemu bi bili pustili kamen pri njem, če ga ne nameravajo vzdati? »O, prišli bodo ali vsaj poslali kamnoseka, da izkleše še tistih par črk.«

Škorec je ogledoval ploščo od vseh strani, in zdela se mu je lepa; Škorčevo ime z zlatimi črkami

zapisano ni mala reč. Da, če bi ga zdaj kdo prav lepo prosil, on bi pustil vzditati, kakor se mu je zdelo, ploščo tudi tako, kakršna je, brez ozira na opaldo.

Ko ga je dobila enkrat žena tako pri spominski plošči in ugenila njegove misli, je menila, da bi bilo morebiti vendar prav, če bi se bila vdala.

»Kdo pa je bolj branil ko ti?« se je razsrdil mož. »Ali mi nisi vedno trobila, da me hočejo ponižati in osramotiti? Ali mi nisi branila k sejam hoditi? Toliko časa si me naganjala, da sem se zaletel. Zdaj sva izkúpila oba skupaj. Tako je, če se mešajo ženske v moške zadeve.«

»Saj se bo vse poravnalo,« je tolažila malo-dušna žena. »Če oni ne pridejo, pa stopi ti doli na Mlako in reci, da naj vzdajajo v božjem imenu tudi to tablo. Če te je sram, se pa izgovori, da sem te jaz zapeljala. Meni je res žal, ko vidim, da je tebi tako hudo.«

»En dan bom še počakal, preden nastopim ta križev pot,« je dejal Škorec žalosten. »Mudi se zelo; zakaj drugi teden se že vrši slavnost.«

»Ravno zaradi tega jaz še vedno upam,« je menila žena. »Slavnost ni odpovedana; torej se bo izvršila. Ta slavnost je odkritje spomske plošče na rojstni hiši Vrbana Škorca. Mimo naše hiše ne more iti slavnost. No, torej! Še nobena poroka se ni izvršila brez ženina ali neveste. One je le sram priznati krivico. Saj se še ti sramuješ doli hoditi, ki nisi ničesar zakrivil. Ampak to jim ne bo pomagalo; hvalo ti bodo pa vedeli, če jim prideš napol pota naproti.«

Vse to je uvideval Škorec; a kaj pomagajo umski razlogi, če se ustavljajo čuvstva! Škorec se ni mogel odkrižati hude slutnje, da se snujejo nekakšni naklepi proti njemu. Zakaj pa vsi tako molče? Zakaj ga je Lomast nahrulil? O, tudi pri porokah se časi ženin ali nevesta zadnjo uro skuja, mnogokrat nalašč, da zaročenca osramoti.

Škorec je odlagal težko svojo pot, zdaj v nadi, da jo odborniki takisto odlagajo, zdaj v strahu, da se moti. Jezil se je na ves odbor, posebno pa na hruljivega Lomasta, in dobro bi mu bilo delo, če bi bil vedel, kako hudi so tudi drugi na tega človeka, kako hud je Mlakar, ki je danadan povpraševal, kdaj da dobi dopustnico za točenje vina in piva pri slavnosti. Vedno je dobil odgovor, da bomo že naredili. Ali se ne pravi to po slovensko, da ne bomo nič naredili? In on, Mlakar, bo streljal ob slavnosti. Tri možnarje je bil že dal zapeljati v Hrastje in smodnik je imel pripravljen doma v kleti. Človek se žrtvuje in nazadnje ne ve, zakaj.

»Gospod Ivan,« je dejal dva dni pred slavnostjo Šimnovemu dijaku Mlakar, »stopiva malo k Lomastu, da se končno dogovorimo o najvažnejših točkah, da nam ne napravi ta človek kakšne zmede!«

Dobila sta Lomasta pred hišo.

»Kako je s slavnostjo, Lomast?« je vprašal Mlakar.

»Vse v redu,« je dejal Lomast. »Danes vzdaja Filip ploščo v Rjavkarjevo hišo; pojutrišnjem po maši gremo v Hrastje. Tam bom govoril najprej jaz.«

Ivan je zardel in debelo pogledal.

»Ali ne bo govoril gospod Ivan?« je dejal Mlakar. »Tako smo se vendar zmenili.«

»Kdaj smo se tako zmenili?« se je razsrdil Lomast. »Gospod Ivan je prepustil svoj govor meni. Ali misliš ti, da sem se ga jaz zastonj učil? In kako sem se mučil! Saj ne znajo dandanes pisatelji poljudno, po domače pisati. Koliko sem moral izpustiti, koliko pre narediti, da bo čemu podobno, in še ne vem, če bodo razumeli ljudje.«

Ivan se je v zadregi zagovarjal, da ga Lomast ni prav razumel, da je mislil sam govoriti; a zaradi dobre stvari da se noče prepirati.

»Kako pa z mojo dopustnico? Ali bom smel točiti?« je nadaljeval Mlakar.

»Točil bom jaz,« je dejal Lomast brez zadrege; zakaj jezen je že bil. »Jaz sem se največ trudil, jaz storil največ pota, sem bil pri župniku, v Hrastju, v Ljubljani, sem naročil ploščo in kaj vem kaj še. In koliko sem imel stroškov! Ali se ne spodobi meni nekoliko odškodnine?«

»Bomo že še govorili,« je dejal Mlakar ogorčen in potegnil Ivana s seboj. »Ta goljuf, ta slepar,« se je srdil mož, ko ga že ni več slišal Lomast, »Vas je ogoljufal za govor, mene za dopustnico, in Bog vé, kako je delal s prispevki.«

»Kaj pa zdaj?« je vprašal Ivan žalosten in potr.

»Jaz že vem, kaj,« je dejal Mlakar. »Jaz pojdem v Hrastje in bom možnarje s seboj vzela. Na tej slavnosti ne bo nihče streljal, nihče. Sploh naj me slavni Vrban Škorec v uho piše. Jaz nisem njegov norec. — Pojdite z menoj v Hrastje, da bova še Škorcu in Rjavkarju povedala, kako nesramno je ravnal Lomast!«

»Nadučitelj mora tudi slišati,« je dejal Ivan; »jaz ga pokličem.«

Ivan je poklical Janka, ki je na poti v Hrastje mirno, kakor z nekakšnim zadoščenjem poslušal izbruhe nejevolje in ogorčenja.

»In kaj praviš ti?« je vprašal Ivan.

»Ne vem, kaj bi rekel,« je zmignil Janko z rameni. »Meni se zdi, da se je še precej dobro izšlo; jaz sem se bal hujšega.«

»Ali boste vi peli?« je dejal Mlakar.

»Če se mi ne skujajo pevci, pač. Ali mislite, da jih bom jaz zastonj učil?«

»Tako je rekel tudi Lomast, da se ne bo zastonj učil mojega govora,« je pripomnil Ivan.

»Zakaj si mu ga pa dal?«

»No in če bi bil tebi rekel, da bo pel namesto tebe, kaj bi bil ti naredil?«

»Rekel bi mu, da naj poje.«

»Ker ni pevec.«

»Saj govornik tudi ni. Če nastopiš ti, Ivan, za njim, si še podobna ne bosta zdela govora nobenemu poslušalcu.«

Še večji dogodki so pretresali ta dan Hrastje. Navsezgodaj je prišel zopet s fantom kamnosek Filip in pripeljal na vozičku zopet eno kamentito ploščo. Ustavil se je pred Škorcem.

»Filip je zopet tukaj, Miha,« je klicala Lenka radostna svojega moža. »Ali vidiš, kaj sem ti zmeraj pripovedovala, da te pridejo prosit? Ali ni bilo prav, da si mene poslušal, da nisi šel na Mlako?«

Škorcju je utripalo srce od veselja, in brez uspeha se je trudil prihliniti resnobo na obraz. »Ali si zopet tukaj, Filip?« je pozdravil kamnoseka. »Kaj hočeš pa zdaj?«

»Še eno ploščo sem pripeljal,« je dejal Filip in vlekel iz listnjaka voz z apnom.

»Torej si vendar tako napisal, kakor sem ti bil jaz rekel,« je dejal Škorec. »Prav! Čakaj, da ti prinesem dve kobili, in če boš dal za pijačo, ti bom še stregel.«

»Meni je naročil Lomast, da naj vzdiam novo ploščo pri Rjavkarju,« se je ustavil kamnosek z vozičkom pred vežo.

»Kje? Pri Rjavkarju? To je zmeta. Tukaj, pri nas je bil rojen Vrban Škorec,« se je čudil Škorec.

»To meni nič mar. Jaz naredim, kar se mi naroči in plača,« je menil Filip.

»Ampak tabla vendar ne sme legati, da se je tam rodil, če se je tukaj,« je strmela žena.

»O, ta tabla govori zdaj drugač. Poglej! Saj stoji zapisano, da se je rodil pod številko 2, torej v tvoji hiši. To tablo dá lahko Lomast vzdati v vsako hišo.«

»Jaz pa tega ne dovolim. To je goljufija, to je sleparstvo,« je zavpil razkačeni Škorec, in žena mu je začela pomagati z vso svojo zgovornostjo.

Kamnosek je poslušal nekaj časa, potem je pa ukazal fantu, da naj k Rjavkarju zapelje, in se obrnil proti sosedovi hiši. Škorec je prikrical kmalu za njim; naletel je pa na Rjavkarja, ki je

menil jako odločno, da ne trpi razgrajanja pred svojo hišo; če ima sosed kakšno pritožbo, naj stopi doli na Mlako do Lomasta.

»Torej takšen si, Rjavkar!« je kričal Škorec. »Zdaj sem te spoznal. Prav res, da ni podjeda nad hudobnega soseda.«

Žena je odvedla naposled ohripelega moža in zabrusila spotoma Rjavkarju in kamnoseku par takih v obraz, da bi jo bila na Lomastovem mestu oba tožila zaradi razžaljenja časti.

Filip je postavil svoj oder in se lotil dela. Vsa Rjavkarjeva družina je stala pred hišo in gledala, kako se dolbe stena, in le premalo je bilo zidar-skega dela za toliko rok. Škorčevi so se bili v onemogli jezi zaklenili v svoje stanovanje. Kakor kadar krsto zabijajo, tako je donelo možu in ženi na uho dleto in kladivo; saj se je pa tudi pokopavala čast domače hiše.

Žena se je osvestila prva. »Oh, kaj bi se jezila,« je dejala, »ko jeza nama nič ne pomaga in onim nič ne škoduje! Grdo so ravnali z našo hišo, to je res, in večna sramota naj jih zadene. Pri nas se je rodil slavni Vrban, Rjavkarja bodo pa za to častili. Eden seje, drugi žanje. Na svetu res ne najdeš pravice. Toda Bog vse vidi, in vsaka krivica se kaznuje. Ta plošča ne bo prinesla sreče Rjavkarjevi hiši, le meni verjemi.«

Te besede so prijetno hladile skeleče rane užaljenemu možu; Lenka pa mu je pripravljala še drugih zdravil. Kdor bi namreč trdil, da je pri naš ženski spol vobče bistrumnejši od moškega, bi se najbrž zameril vsem moškim; ne storil bi jim pa nobene krivice.

»Ti, Miha,« je dejala Lenka ljubeznivo, »ali ni rekel Filip, da se lahko vzdiam takšna tabla v vsako hišo? Meni se prav zdi, da je tako rekel.«

»Seveda je rekel; toda kaj to nama pomaga!« je vzdihnil mož.

»Zakaj pa ne bi vzdiam Filip ene plošče tudi v našo hišo?«

Škorec se je sklonil pokoncu, udaril s pestjo ob dlan in dejal: »Lenka, ti si pametna ženska. Naj me stane, kolikor hoče, jaz dam vzdiam ploščo v hišo. Jaz hočem pokazati Rjavkarju in Lomastu in Mlačanom in vsemu svetu, kje da se je rodil moj slavni stric.«

»Le prepusti to reč meni,« je dejala žena in mu stisnila roko. »Ti boš videl, da se nama ne bodo dolgo smejali Rjavkarji.«

Ko je bil izvršil Filip pri Rjavkarju svoje delo in se vračal mimo Škorčeve hiše, ga je povabila Lenka na kozarček hruševca, da se jeza poplakne.

»Saj jaz nisem nič hud,« je dejal Filip in stopil v vežo, »jaz delam vsakemu, kdor me plača.«

»Kaj pa, Filip, tista plošča, ki je bila pri nas shranjena, ali je tvoja?«

»Moja. Lomast mi jo je prepustil na obračun, ko je drugo naročil.«

»Ali bi jo ti prodal?«

»Zakaj pa ne? Še prav poceni jo dam.«

Malo so pobarantali, in kup se je sklenil.

»Zdaj jo pa še vzdaj v našo hišo!«

»Saj vaši hiši je bila namenjena,« je menil

Filip. »Ali imate kaj apna pri hiši?«

»Polno jamo,« je dejal Škorec.

Filip si je namešal malte, postavil oder, in kmalu so stali vsi Škorci pred hišo in gledali in pomagali; Rjavkarji so se pa skoz okna čudili in jezili.

Ker so bili vsi delavci dobre volje, je šlo delo hitro izpod rok. Napol je bilo že dovršeno, ko sta prišla v Hrastje Ivan in Janko z Mlakarjem, ki je vlekel voziček za možnarje s seboj in se še vedno jezil na oholega Lomasta in na slavnega Škorca, kakor da bi mu bil tudi ta odjedel zaslužek. Pred Rjavkarjem so se ustavili. Ivan in Janko sta si šla ogledat ploščo, Mlakar pa je zavil na dvorišče pred skedenj, kjer je imel spravljene možnarje. Rjavkarja ni bilo nobenega od nikoder.

»Ali ni nikogar doma?« je zaklical Ivan.

»Kaj pa je?« je pogledal skoz okno Rjavkar.

»Ploščo morate zagrniti, dokler se ne odkrije.«

»Imam že pripravljen prt,« je dejal Rjavkar; »samo omet naj se malo posuši.«

»Kaj pa Škorec?« je vprašal Janko.

»Tja pogledite! — Prej je bil zelo hud; zdaj si pa sam tudi vzdava tablo.«

Kakor zaškriplje in se zasuče petelin na strehi, kadar potegne nasprotni veter, tako sta se obrnila Ivan in Janko proti Škorčevi hiši in ostrmela.

»To je škandal!« je zakričal Ivan in se zgenil, kakor da bi ga bil pes ugriznil. »Dve spominski plošči! To se mora preprečiti; to nas osmeši pred vsem svetom.« Komaj ga je dohajal Janko; tako je hitel, da bi še preprečil nesrečo. Ko je samotěž privozil svoje možnarje Mlakar, je že Ivan z vso gorečnostjo prigovarjal Škorcu, ga prosil in rotil, da naj opusti svojo namero, da se ne bo ves svet smejal Hraščanom in slavljencu in slavilcem.

Škorec ga je gledal odkonca začuden, potem prezirljivo in zaničljivo; odgovoril ni nič, izvlekel je počasi mehur s tobakom in si začel tlačiti pipo, potem je iskal po žepih biglic, pljunil v stran, prižigal premišljeno in puhnil Ivanu dima pod nos. Medtem je bil pa Mlakar pregledal in presodil položaj.

»Bravo, Škorec!« je udaril moža po rami. »Ti si mož, ki se ne bojiš Lomasta. Dobro si mu za-

godel. Ta slepar je hotel imeti slavnost zase, in njemu na čast naj bi jaz streljal. Toda tak osel jaz nisem. Kdor bo točil, ta naj strelja. Ampak tebi na čast, Škorec, bi pa sprožil tri strele, če bi imel smodnika pri rokah, in lijec bi nateknil na možnar, kakor se strelja zoper točo, da bi kar svedrast tresk zažvižgal proti nebu.«

In Ivan je mislil, da bo Škorec na njegove besede razbil svojo ploščo!

Janko, ki se mu je zdela Škorčeva namera nekaka zvita poteza proti samolastnemu Lomastovemu postopanju, in ki se je bal, da bo Ivan pri hudem Škorcu naletel, je potegnil prijatelja s seboj in mu začel dopovedovati, da je Škorčeva misel imenitna; zakaj spominska plošča se spodobi vendar le rojstni hiši; osramočena in osmešena bosta samo Lomast in Rjavkar; kaj pa to druge briga!

»Ampak dve plošči, dve spominski plošči!« se je prijemal Ivan za glavo.

»Kaj je že to!« je miril Janko. »Ali nima Prešeren spomenika v Ljubljani, kamena v Kranju in Bledu in plošče v Vrbi? Anastazij Grün ima spomenik v Gradcu, kamen pri Leskovcu, eno ploščo v Ljubljani, eno v Bledu nad krajem, kjer se je rad mudil. Imenitni niso samo tisti kraji, kjer so se veliki možje rodili, ampak tudi oni, koder so hodili, kjer so sedevali, prenočevali, popivali. Vrban Škorec je gotovo prihajal k Rjavkarjevim v vas in gotovo je sedel večkrat na tistem oglu hiše, nad katerim se sveti zdaj njegovo ime. Če jaz premislim, koliko spominskih plošč imajo drugi možje, se mi zdi, da nista dve za Vrbana Škorca nič preveč.«

»No, in katera se bo pojutrišnjem odkrila?« je vprašal z zlobnim smehom na ustih Ivan.

»Obe, seveda,« je dejal Janko, »in najprimernejše bo, obe hkrati. Jaz se postavim s pevci v sredo med oba soseda, da bo zaleglo petje za obe strani. In veš kaj? Pri Rjavkarju bo govoril Lomast, ti pa govori pri Škorcu! Tako se znosiš še ti nad Lomastom, kakor se je znosil prebrisani Škorec. Zakaj če boš govoril ti, kdo bo poslušal Lomasta?«

Ivan je začel stvar razmišljati. Jankovi nazori se mu niso zdeli prazni. Nekoliko smešnosti se je bilo sicer prijelo zadeve; toda vsekako je bilo primernejše, če se osmeši Lomast, ki ga ta nezgoda ne bo tako v živo zadela. Govor pred Rjavkarjem bo smešen od vseh strani; govor pred rojstno hišo bo poravnal, kar se bo dalo poravnati.

Ivan, ki se ni hotel spuščati v noben razgovor več s Škorcem, je prepustil ureditev te zadeve prijatelju, in je prav storil. Janko je pohvalil Škorca,

da se je tako krepko zavzel za svojega strica, pritrdil, da se rojstne hiše ne dajo tako prenašati kakor spominske plošče, priznal, da se spodobi glavno počestvenje vendarle Škorčevemu domu, pokazal, kako blizu da bodo stali pevci, in omenil, da bi bil Ivan pripravljen govoriti pri rojstni hiši.

»In Ivan bo dosti bolje govoril ko Lomast.«

»Dobro,« je dejal Škorec, »če bo bolje govoril, naj govori.«

»Do tedaj pa imejte Vi svojo ploščo ravno tako zaigrano kakor Rjavkar!« je naročal Janko.

Tako sta se zažgnili tistega večera v Hrastju dve spominski plošči slavnega Vrban Škorca, da počakata slovesnega odkritja. Mlačani pa so se vračali nekako zadovoljni domov; samo Ivanu je moral Janko še vso pot dokazovati, da boljšega izhoda iz te slavnosti ni.

Slavnostnega dne zarana je priguncal Lomastov voz v Hrastje sodček vina in dva sodčka piva poleg dveh jerbasonov belega kruha. Vse to je odložil pod streho iz smrečja, ki je bila nalašč za to slavnost postavljena in pod katero je stalo par miz in kot klopi deske na štorih. Ker so bili ljudje večinoma v cerkvi na Mlaki, ni zbudil ta ropot nobenega zanimanja. Visoki maji ob Rjavkarjevi hiši so z zažgnjenima ploščama vred tiho čakali, kaj da se bo zgodilo.

Na Mlaki so se pa ljudje bali, da bodo v Hrastju kaj zamudili. Zato se je cerkev po službi božji hitreje izpraznila ko po navadi, in kdor je prihitel iz cerkve, se je obrnil proti Hrastju in izkušal prehiteti druge, tako da so nazadnje vsi drli, nič drugač, kakor če bi gorelo vse Hrastje.

Lomast je bil odredil, da naj gredo pred njim najprej ognjegasci, potem veteranci, za temi Janko s pevci in nazadnje on med Mlakarjem in Ivanom. Toda izprevod se je pokazil; Mlakarja in Ivana ni bilo nikjer dobiti. Sam je moral hoditi in se jeziti Lomast.

Po Hrastju so se prerivali, popraševali in smejali slavilci, ker ni nihče prav vedel, kam da bi se obrnil. Od začetka se je bilo namreč reklo, da se odkrije plošča na Škorčevi hiši; potem se je bilo govorilo o Rjavkarju; zdaj pa je bil pri obeh hišah po en ogel zažgnjen in tu in tam pripravljen nekak oder. Vse to je bilo precej zabavno, in kdo ni vesel, če se lahko smeje?

Ognjegasci in veteranci, ki so dostojanstveno prikorakali, so napravili toliko reda, da je prišel do svojega prostora Janko s pevci in da se je preril do odra župan.

»Kje pa je Mlakar?« je zavpil Lomast in si obrisal z rdečim robcem potni obraz. »Zakaj pa noben hudič ne strelja? Kje je Mlakar?«

»Mlakar, Mlakar!« so začeli kričati ognjegasci in se ozirali po ljudeh. »Kje je Mlakar?« so vpili veteranci in se obračali na vse strani, in »Mlakar, Mlakar!« so klicali kmalu po vsem Hrastju, eni, da bi priklicali Mlakarja, nagajivci zaradi ljubega hrupa. Toda Mlakarja ni bilo nikjer; niso ga privpili ne ognjegasci, ne veteranci, in ni ga priklesel Lomast. Ljudi je to tudi zabavalo.

Ko se je slavnostni govornik naklel, je stopil na oder. Začeti je moral; zakaj gledalci so postajali nepotrpežljivi, kakor da bi bili plačali svoje prostore. »No, ali bo že kaj?« se je oglasil en predrzen zastojnik, drugi pa v smeh. In zdaj naj človek lepo govori!

Lomast je začel, kakor je stalo v Ivanovem govoru, z Gregorčičevim Pozdravom kmetski hiši: »Mogočna nisi, ne prostorna« in pokazal je Rjavkarjevo hišo.

»Ej, prostorna pa je,« se je oglasil zopet eden.

»Ti, osell!« se je zadril nad njim Lomast. »Saj ne pravim jaz, da ni prostorna; tako poje pesnik Gregorčič. — V tej hiši se je rodil —«

»Tudi ni res,« je dejal zopet en poslušalec, in »Lazeš; pri Škorcu se je rodil,« je popravljal drugi. Ljudje pa so se prav dobro zabavali.

Te sitneže je sicer Lomast z lahkoto prekričal, toda toliko so ga vendar motili, da se je začel loviti, da se mu ni samo zveza misli zamotala, ampak da mu je tudi že zmanjkovalo pravih besed. Kričal je nekaj časa, potem pa sklenil, da naj pade zavesa.

Plošča se je odgrnila, in Lomast je začel zopet razsajati, zakaj da se ne strelja. »Tiho, tiho!« so se oglašali ljudje, »da bomo kaj slišali.« Na drugi strani je namreč govoril Ivan, ne tako glasno, toda razločno in premišljeno. Lomast se je zavzel, gledal, poslušal, in nova jeza je rastla v njegovem srcu. Jasno je videl ves črni naklep, ki so ga bili zasnovali za njegovim hrbtom Ivan in Mlakar in Škorec.

»Tukaj je slavnost, ne tam,« je rohnel. »Tukaj se odkriva plošča. Kaj poslušate otročje čenče!«

Od druge strani se je odgovarjalo bolj in bolj na glas, in kmalu je krik in smeh in šum udušil tudi Ivanovo besedo. V tem trenutju pa, ko se je bilo bati, da pozabijo Škorčevi čistilci, čemu da so prišli v Hrastje, je vzdignil Janko roko, in pevci so zapeli s krepkimi glasovi:

Naj čuje zemlja in nebo,
Kar dan's pobratimí pojo!

Vse je utihnilo in poslušalo, in ko so bili odpeli pevci vse tri kitice Pobratimije, potem Lepo našo domovino, potlej Slovensko dekle, Pridi Gorenjč

in Naprej zastava Slave, so bile že ukročene vse strasti. Tako blažilno vpliva lepo petje na človeška srca.

Potem se je pričela domača veselica, ki je Lomasta odškodovala za prestane nezgode, in nazadnje so bili vsi ljudje teh misli, da so se dobro zabavali.

Celo Ivan je rekel zvečer Janku, da je bilo lepše, nego se je on bal. »Škoda, da ni bilo še streljanja!«

»Boža zahvali!« je dejal Janko. »Se vsaj nihče ni ponesrečil.«

Pri obračunu je naračunil Lomast čisto malo primanjkljaja. »Če doplača odbor dvanajst kron,« je dejal, »bom trpel drugo jaz.«

Ugovarjal ni nihče razen Mlakarja, ki je pa govoril nekaj več, kot je mogel dokazati v sodi-

šču. Zato je plačal pozneje še posebej zaradi razzaljenja Lomastove časti trideset kron.

Tako se je proslavljal spomin vrlega slovenskega pisatelja Vrbana Škorca, in lepo so potem pisale novine, kako da je bil to pravi ljudski tabor, da so nastopili ognječasci in veteranci, žene in dekleta v narodnih nošah, da je krasno govoril gospod župan in nič manj lepo visokošolec Ivan Šimen, kako imenitno da so peli pevci pod spretnim vodstvom gospoda nadučitelja; potem pa da se je razvila pristrčna, neprisiljena ljudska veselica, tako da sme vsakemu žal biti, kdor se je ni udeležil. »Ljubljančani,« se je poudarilo pikro in po pravici, »so nas kakor tolikrat o podobnih prilikah tudi sedaj pustili na cedilu. Zastopana ni bila ne Leonova družba, ne Slovenska Matica. Žalostno in sapienti sat . . .«

Pri Marijinem vodnjaku v Nazaretu.